

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Bezpečnosť školského prostredia a vzťahy medzi aktérmi vzdelávania

Počas komplexných inšpekcí sa v školskom roku 2017/2018 v **86** základných školách plnila úloha so zvýšenou pozornosťou s cieľom zistiť stav bezpečnosti školského prostredia a vzťahov medzi aktérmi vzdelávania. Z celkového počtu kontrolovaných subjektov bolo **74** štátnych, **6** cirkevných a **6** súkromných škôl. Vyučovací jazyk slovenský malo **76** a vyučovací jazyk maďarský **7** škôl, v **3** školách bol vyučovací jazyk slovenský a maďarský, slovenský/ukrajinský alebo slovenský/anglický. Na vidieku sídlilo **55** škôl a v mestách **31**, plnoorganizovaných subjektov bolo **63** a neplnoorganizovaných **23**.

Výskyt šikanovania sa sledoval v **62** plnoorganizovaných školách zadaním dotazníkov, v ktorých **269** členov žiackej školskej rady a **2 972** žiakov 5. až 8. ročníka nižšieho stredného vzdelávania vyjadrovali svoje názory na javy ovplyvňujúce formovanie vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi, na vzájomné vzťahy medzi žiakmi, na pravidlá v školskom poriadku a vyjadrovali svoje postoje ku šikanovaniu. Pedagogickým zamestnancom (**1 235**) sa zadával dotazník, ktorým sa zisťovala klíma školy. Výsledné údaje z dotazníkov sa porovnávali s údajmi získanými kontrolou školských poriadkov a so zisteniami z uskutočnených rozhovorov s riaditeľmi škôl, s koordinátormi prevencie, s náhodne vybranými žiakmi a s členmi žiackych školských rád.

Vytváranie bezpečného školského prostredia patrilo medzi oblasti, ktorým v kontrolovaných školách venovali zvýšenú pozornosť. Sledovanú problematiku malo 83 % škôl rozpracovanú v školských poriadkoch. Prevažne v nich komplexne definovali práva a povinnosti žiakov, zákonných zástupcov a pedagogických zamestnancov, pravidlá vzájomných vzťahov medzi žiakmi a pedagogickými zamestnancami, definovali zásady bezpečnej ochrany zdravia žiakov a ochrany pred šírením legálnych a nelegálnych drog. Podmienky na zaistenie ochrany žiakov pred diskrimináciou, násilím a šikanovaním boli podrobnejšie obsiahnuté vo vypracovaných interných smerniciach v súlade s metodickým usmernením k prevencii a k riešeniu šikanovania. **Školské poriadky v 17 % škôl neposkytovali záruku bezpečnosti školského prostredia a prevencie pred nežiaducimi javmi, neboli v nich dostatočne rozpracované práva a povinnosti všetkých osôb zúčastnených na vzdelávaní či podmienky na zaistenie ochrany žiakov pred šikanovaním, diskrimináciou a násilím.** Do procesu tvorby a revízie školského poriadku neboli zapojené všetky skupiny, ktorých sa problematika priamo dotýkala – žiaci, členovia ŽŠR, pedagogické rady, rady škôl, zákonní zástupcovia žiakov. **V 24 % subjektoch školské poriadky neprerokovali v rade školy alebo v pedagogickej rade.** Spôsob oboznamovania žiakov či ich zákonných zástupcov s obsahom školského poriadku bol často formálny, prevažne sa zrealizoval len na začiatku školského roka. Konštituovanie žiackych samosprávnych orgánov (tabuľka č. 1) nebolo vo viacerých plnoorganizovaných školách pedagógmi cieľavedome podporované. Žiaci zväčša nemali možnosť participovať na tvorbe interných školských predpisov, na tvorbe školského poriadku a podieľať sa na riešení výchovných problémov svojich spolužiakov. Z rozhovorov s členmi žiackych školských rád (ďalej ŽŠR) ustanovených v **25** plnoorganizovaných školách vyplynulo, že ťažiskom ich činnosti bolo najmä organizovanie kultúrno-spoločenských a športových podujatí v škole, prezentácia rôznych výročí, pamätných dní v školskom rozhlase. Pozitívnu v organizovaní aktivít, neformálnych stretnutí smerujúcich k vytváraniu krajšieho prostredia a života na škole je skutočnosť, že týmto spôsobom mohli ŽŠR prejavovať svoj záujem o školu, o učiteľov a najmä o svojich spolužiakov aj v čase mimo vyučovania. Menej priaznivé boli ich odpovede na ďalšie položky cielene zamerané na získanie informácií o efektívnosti kooperácie ŽŠR s vedúcimi pedagogickými zamestnancami pri tvorbe či revízií školských poriadkov. Tretina (33 %)

respondentov uviedla, že mali vytvorené možnosti navrhovať aktivity do plánu práce školy alebo pripomienkovať obsah školského poriadku. Ďalší respondenti (40 %) mali príležitosť pripomienkovať obsah školského poriadku, ale s akceptovaním a s implementovaním podnetov či návrhov neboli spokojní. Viac ako štvrtina respondentov (26 %) sa vyjadrila negatívne, ich podnety neboli prijaté a ani do školských poriadkov zapracované. **Pedagogickí zamestnanci škôl nezapájali žiakov do rozhodovacích činností.** Žiacke školské rady boli ustanovené formálne. Pedagógovia im neposkytovali možnosť angažovať sa, neformovali v nich povedomie o demokratickej spoločnosti. Činnosť ustanovených ŽŠR nebola zameraná na prezentovanie a podporovanie práv, povinností, potrieb a záujmov žiakov, na podporu vytvárania ústretových vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi. Neviedli okrúhle stoly, debaty, diskusie na témy diskriminácia, rasizmus, demokracia, občianstvo, aktívna participácia, voľby, ľudské práva, zdravý životný štýl, šport, drogy, šikanovanie, chudoba, budúcnosť, rodová rovnosť... Nezaoberali sa sociálnymi problémami spolužiakov. **Stretnutí, na ktorých učitelia riešili výchovné problémy žiakov, sa nezúčastňovalo 56 % členov ŽŠR a 31 % nemalo vedomosť o tom, že by sa niekto z členov zasadnutí výchovnej komisie zúčastnil.**

Tabuľka č. 1 Počet škôl s ustanovenou žiackou školskou radou

Kraj	Počet kontrolovaných škôl	Počet plnoorganizovaných škôl	Ustanovená ŽŠR
Bratislavský	7	7	2
Trnavský	9	9	6
Trenčiansky	12	4	4
Nitriansky	10	10	0
Žilinský	13	10	5
Banskobystrický	15	13	4
Prešovský	11	4	1
Košický	9	6	3
Spolu	86	63	25

V dotazníku zameranom na stav vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi boli odpovede respondentov zastúpené v celom spektre ponúkanej škály, neprikláňali sa k výberu len pozitívnych možností (tabuľka č. 2). Na položku *vadí mi prístup niektorého z učiteľov a učiteľiek* odpovedali prevažne zmierlivo, viac ako polovici žiakov neprekážalo *ponižovanie, zosmiešňovanie spolužiakov*. Viac ako štvrtina žiakov vnímala správanie učiteľov k spolužiakom citlivejšie a prejavila svoju nespokojnosť voľbou odpovedí áno, skôr áno. Takmer polovica (rozhodne áno 41 %) z celkového počtu respondentov vyjadrila presvedčenie, že na vyučovacích hodinách rozhodne *majú vytvorenú príležitosť vyjadrovať svoje názory*. Viac ako pätina žiakov bola presvedčená o tom, že majú vytvorený aj priestor na diskutovanie o svojich názoroch (rozhodne áno – 21 %). Rovnako pätina žiakov mala opačný názor (skôr nie – 20 %), podľa nich nemohli na vyučovaní diskutovať o prezentovaných vlastných názoroch. Ich vyjadrenia potvrdili ďalší respondenti voľbou odpovede nie (9 %). Pomerne vysoký počet respondentov sa nevedel k otázke vyjadriť, zvolili odpoveď *neviem posúdiť* – 14 %. Nesúhlasný postoj zaujali žiaci k posúdeniu skutočnosti či im umožňujú učiteľia *podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy*. Ich odpovede skôr nie, nie alebo využitie možnosti *neviem posúdiť* vyjadrovali nespokojnosť s daným stavom alebo prejav nezáujmu o takúto činnosť.

Tabuľka č. 2 Vytváranie vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi z pohľadu žiaka

	Rozhodne áno	Skôr áno	Skôr nie	Rozhodne nie	Neviem posúdiť
Moje učiteľky a moji učitelia mi umožňujú v škole vyjadriť svoj názor	41 %	36 %	12 %	5 %	7 %
Moje učiteľky a moji učitelia mi v škole umožňujú diskutovať o mojích názoroch	21 %	36 %	20 %	9 %	14 %
Moje učiteľky a moji učitelia mi v škole umožňujú podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy	21 %	31 %	17 %	9 %	22 %
Vadí mi prístup niektorého z učiteľov a učiteliek (zosmiešňovanie, ponižovanie, neprímerané nároky)	13 %	14 %	16 %	45 %	10 %

Na základe vyhodnotenia vybranej skupiny položiek dotazníka možno konštatovať, že v 51 školách (čo predstavuje 82 % z celkového počtu plnoorganizovaných kontrolovaných subjektov) vytváranie ústretového vzájomného vzťahu medzi učiteľmi a žiakmi bolo ovplyvňované nedostatkom príležitostí slobodne vyjadrovať svoje názory a vytváraním ešte menej príležitostí na diskusiu o nich, čo oslabovalo vytváranie priaznivej atmosféry vyučovania.

Druhá skupina otázok v dotazníku bola zameraná na zisťovanie miery podpory uplatňovania efektívnych stratégií učenia sa z pohľadu žiakov. Takmer 40 % respondentov, ktorí odpovedali rozhodne áno a rovnako skôr áno, boli presvedčení, že učitelia ich viedli k samostatnosti, pristupovali k nim primerane, pomáhali im prekonávať neúspechy, súčasťou vzdelávania bola aj práca na projektoch, vyučovanie považovali vcelku za zaujímavé (tabuľka č. 3). Zaujať vlastné stanovisko k jednotlivým výrokom, posúdiť výchovno-vzdelávaciu činnosť učiteľov nedokázalo alebo nechcelo vyjadriť 10 až 16 % žiakov, označili možnosť neviem posúdiť. Nižšie percento respondentov sa prikláňalo k negatívnym odpovediam (skôr nie, rozhodne nie), posudzovali prístup učiteľov ako málo ústretový, vyučovanie sa im zdalo byť nudné, nezaujímavé. Najvyšší počet záporných odpovedí (skôr nie, nie, neviem posúdiť) bol pri položke týkajúcej sa prejavu ústretovosti, záujmu učiteľov o osobné záujmy žiakov. Respondenti sa tak jednoznačne vyjadrili, že učitelia neprejavujú záujem o ich činnosť v čase mimo vyučovania. Prevažná časť učiteľov v kontrolovaných školách vnímala žiakov len ako objekt vzdelávania. Neprejavili záujem spoznať čo ich zaujíma, čomu sa vo svojom voľnom čase venujú. Pedagogické úsilie učiteľov bolo žiakmi často menej akceptované aj z dôvodu ich nízkeho záujmu spoznať bližšie vnútorný svet každého zo svojich žiakov.

Tabuľka č. 3 Podpora uplatňovania efektívnych stratégií učenia sa z pohľadu žiaka

	Rozhodne áno	Skôr áno	Skôr nie	Rozhodne nie	Neviem posúdiť
Moje učiteľky a moji učitelia ma vedú k tomu, aby som sa vedel/a samostatne učiť	39 %	39 %	5 %	2 %	14 %
Súčasťou vzdelávania sú aj projekty, v ktorých využívam poznatky z viacerých predmetov	40 %	39 %	9 %	2 %	10 %
Moje učiteľky a moji učitelia pristupujú k žiakom podľa ich schopností	40 %	35 %	8 %	5 %	12 %
Moje učiteľky a moji učitelia sa zaujímajú o moje záujmy a koníčky	15 %	26 %	29 %	14 %	16 %
Moje učiteľky a moji učitelia hodnotia výsledky tak, že je jasné čo môžem urobiť preto, aby som sa zlepšil/a	47 %	35 %	6 %	2 %	10 %
Vyučovanie je zaujímavé	26 %	40 %	17 %	7 %	10 %

Na základe vyhodnotenia odpovedí možno konštatovať, že učitelia v 47 % škôl zvolenými efektívnymi spôsobmi organizovania a riadenia vyučovania motivovali žiakov k participácii

na vzdelávaní. **V 53 % subjektov kládli výrazne väčší dôraz na kognitívnu oblasť vyučovania, menej zohľadňovali osobnosť žiakov, ich záujmy, potreby, neboli nápomocní pri hľadaní vlastného efektívneho spôsobu učenia sa každého žiaka.**

Z dotazníkov zadaných **1 235** pedagogickým zamestnancom v tých istých plnoorganizovaných školách vyplynulo, že v **79 %** škôl podporovali budovanie vzájomnej dôvery v učiteľskom zbore a prispievali k vytváraniu pozitívnej klímy. **Uzavretú klímu potvrdili výsledky v 21 % ZŠ.** V týchto subjektoch bol vzájomný vzťah medzi učiteľmi poznamenaný napätím, nedôverou, prevažovala slabá angažovanosť a vysoká miera frustrácie. **Vzdelávanie ako zvládať agresivitu a riešiť konflikty absolvovali pedagógovia len zo 16 % škôl.**

S uvedenými zisteniami korešpondovali odpovede žiakov nižšieho stredného vzdelávania v anonymných dotazníkoch o šikanovaní na položky – *Plní škola tvoje očakávania? Cítiš sa v nej bezpečne?* Štvrtina respondentov (25 %) nevedela posúdiť či škola, ktorú navštevujú plní ich očakávania, inú školu by si určite vybralo 8 % žiakov a svoju spokojnosť so školou potvrdila viac ako polovica oslovených žiakov (67 %). Medzi spolužiakmi sa väčšina respondentov (82 %) cítila komfortne, mala pocit bezpečia. Necelá pätina (18 %) sa priklonila k odpovedi, že majú strach z niektorého agresívnejšieho spolužiaka v triede alebo k odpovedi nie – necítia sa bezpečne. Všetky v správe uvedené skutočnosti sa jednoznačne zhodovali aj s voľnými vyjadreniami žiakov na položku – *Aké zmeny v škole by si chcel navrhnuť, s čím si nespokojný.* Najčastejšie si želali zlepšiť vzťahy medzi učiteľmi a žiakmi – zmeniť prístup učiteľov k žiakom, rešpektovať a vypočuť si ich názory, mať spravodlivý prístup k nim, informovať rodičov o tom, ako sa ich deti správajú... Očakávania a želania viacerých žiakov sa premietli do podnetov – realizovať zaujímavejšie vyučovacie hodiny, zmeniť organizáciu vyučovania, sprístupňovať učivo hravou formou, zadávať menej úloh a písomných prác; zaviesť dlhšie prestávky, zmeniť rozvrh hodín, posilniť vyučovanie niektorých predmetov, inštalovať v škole kamerový systém; nosiť školské uniformy. Veľký počet žiakov prejavil nespokojnosť so správaním spolužiakov v triede. Navrhovali zabrániť šíreniu klebiet a ponižovaniu žiakov, vytvoriť prostredie bez šikanovania, stanoviť tresty za šikanovanie, riešiť konflikty v triedach, problémových žiakov posielat' do „polepšovne“... Viacerí žiaci vyjadrili nespokojnosť aj s materiálno-technickým vybavením škôl (privítali by viac počítačov, tabletov, lepšie vybavenie telocviční, odborných učební, klasických tried a krajšie okolie školy) alebo so stravou podávanou v školskej jedálni.

Dochádzka žiakov do školy a opatrenia zabezpečenia riadneho plnenia povinnej školskej dochádzky

Predložené školské poriadky prevažne vo všetkých školách obsahovali časti týkajúce sa zabezpečenia dochádzky žiakov do školy a pravidelného plnenia povinnej školskej dochádzky (PŠD). Celkový počet vymeškaných hodín v kontrolovaných subjektoch za druhý polrok predchádzajúceho školského roka a prvý polrok aktuálneho školského roka bol **876 116** vyučovacích hodín. Z nich bolo **65 780** neospravedlnených hodín. Viac ako 15 neospravedlnených hodín v mesiaci vymeškalo **463** žiakov. Takmer všetci (438) navštevovali školy s vyšším počtom žiakov z marginalizovaných rómskych komunít. Vedúci pedagogickí zamestnanci škôl zaslali celkovo **567** oznámení o neplnení PŠD obci i príslušnému orgánu štátnej správy. Späťne, o spôsobe či výslednom riešení boli písomne alebo len ústnou formou informovaní len v 161 prípadoch. Spolupráca s obcami sa často v tejto oblasti javila málo účinná. **Obce prevažne nevyužívali všetky možnosti, ktorými by motivovali zákonných zástupcov k zaisteniu pravidelnej dochádzky svojich detí do školy.** K príčinám, prečo sa žiaci nezúčastňovali vyučovania patrili nezaujem rodičov kontrolovať dochádzku svojho dieťaťa do školy, rodinné problémy spojené s alkoholizmom niektorého z rodičov; strata autority rodičov spojená s problémami pri výchove, nedostatok finančných prostriedkov na zakúpenie oblečenia, obuvi, na cestovné náklady, na návštevu lekára; nezaujem žiakov

o vzdelávanie...Výchovné problémy riešili pedagogickí zamestnanci na zasadnutiach pedagogických rád a výchovných komisiách. Výchovní poradcovia uskutočňovali pohovory so žiakmi a s ich zákonnými zástupcami. Pri závažnejších porušeníach školského poriadku uplatňovali náležité výchovné opatrenia. Za účinné opatrenia prijaté na zlepšenie dochádzky žiakov považovali riaditelia škôl najmä osobné návštevy asistentov učiteľov alebo triednych učiteľov v rodinách žiakov žijúcich v nepodnetnom sociálnom prostredí a rovnako riešenie výchovných problémov udelením niektorého z výchovných opatrení. Na posilnenie disciplíny za menej závažné alebo opakované previnenia proti školskému poriadku bolo celkovo v školách udelených **1 319** napomenutí alebo pokarhaní triedneho učiteľa a **521** pokarhaní od riaditeľa školy. **Zníženú známku zo správania malo 608 žiakov.** V 2 školách riešili záškoláctvo a výchovné problémy 2 žiakov ich umiestnením v reedukačnom zariadení. Miera eliminovania rizikového správania žiakov závisela najmä od ochoty samotného žiaka plniť dohodnuté pravidlá správania i od pedagógov ako úspešne dokázali motivovať žiaka a podporovať ho v úsilí zlepšiť správanie. V neposlednom rade závisela aj od intenzity a efektivity kooperácie pedagógov a rodičov.

Dôvodmi nevhodného správania spolužiakov na vyučovaní boli podľa väčšiny oslovených žiakov (54 %) **nedostatočné rešpektovanie učiteľov** a nudné, nezaujímavé vyučovacie hodiny (tabuľka č. 4). Vyšší počet žiakov uviedol, že učitelia nedôsledne uplatňovali napomenutia a pokarhania stanovené v školskom poriadku. Ďalší z opýtaných považovali za dôvody direktívnosť učiteľov, ich neprímerané vynucovanie si pozornosti kričaním, nadávaním alebo málo empatický prístup pedagógov k žiakom, ich nadradený a povýšenecký prístup. Z členov ŽŠR menej ako polovica (40 %) prejavila nespokojnosť so správaním žiakov na vyučovaní alebo počas prestávok či na podujatiach mimo školy. Ostatní (60 %) potvrdili svoju spokojnosť. Pomerne vysoký počet členov žiackych rád (75 %) považovalo spôsob, ktorým učitelia udržiavali disciplínu v triede, za primeraný, niekoľkí členovia (3 %) mali opačný názor a pätina (22 %) nedokázala primeranosť použitých spôsobov posúdiť.

Tabuľka č. 4 Dôvod nevhodného správania sa žiakov v triede

Dôvod nevhodného správania sa spolužiakov	Počet respondentov	%
nerešpektovanie učiteľa	1 592	54
nezaujímavé, nudné vyučovanie	774	26
učiteľ nedôsledne dodržiaval disciplínu v triede a neuplatňoval napomenutia, pokarhania stanovené v školskom poriadku za priestupok	608	20
učiteľ si vynucuje pozornosť neprímeraným spôsobom (kričanie, nadávanie)	330	11
učiteľ má nadradený, povýšenecký postoj k žiakom	211	7

Aktívna ochrana žiakov pred sociálno-patologickými javmi a riešenie ich príznakov

Školské poriadky väčšiny subjektov obsahovali zásady bezpečnej ochrany žiakov pred sociálno-patologickými javmi. Bezpečnosť školského prostredia zabezpečovali počas prestávok, vyučovacích hodín i počas činností v čase mimo vyučovania pedagogickí zamestnanci. V niektorých školách zaviedli aj kamerový systém na monitorovanie chodieb a vstupného priestoru. Aktívnu ochranu žiakov pred sociálno-patologickými javmi a riešenie ich príznakov zaisťovali ustanovení koordinátori prevencie. Pri svojej činnosti sa riadili plánmi práce, ktoré obsahovali ciele primárnej prevencie, organizáciu systémových preventívnych aktivít, metódy a spôsoby výchovnej i vzdelávacej činnosti. V rozhovoroch so školskými inšpektormi uviedli, že metodicky usmerňovali prácu triednych učiteľov, viedli ich k tomu, aby triednické hodiny tematicky zameriavali na problematiku šikanovania, fajčenia, alkoholizmu, protidrogovej prevencie. V kooperácii s odbornými zamestnancami centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (ďalej CPPPaP) poskytovali pedagogickým zamestnancom informácie týkajúce sa prevencie, realizovali rôzne projekty zamerané na zvýšenie pocitu bezpečnosti, na zamedzenie výskytu negatívnych prejavov v správaní žiakov, na bezpečné používanie internetu a na zvyšovanie právneho vedomia

pedagogických zamestnancov. Organizovali prednášky, besedy, podujatia k významným dňom, športové podujatia, návštevy divadelných predstavení, koncertov s protidrogovou tematikou, premietanie filmov. Zapájali žiakov do dobrovoľníckych aktivít, charitatívnych zbierok, do celonárodných kampaní. V rámci plánovanej poradenskej činnosti poskytovali žiakom a ich zákonným zástupcom individuálne i skupinové konzultácie, prednášky a besedy zamerané na drogovú problematiku i na neprijateľné formy správania a prejavy intolerancie. Napriek uvedeným aktivitám koordinátorov prevencie *viac ako polovica členov ŽŠR sa v dotazníkoch vyjadrila, že nevie, kto funkciu koordinátora prevencie vykonáva alebo s ním vôbec nespôlupracovala.*

Najsľabšou stránkou ochrany žiakov pred sociálno-patologickými javmi bola vo väčšine škôl absencia monitorovania zmien v správaní žiakov alebo absencia odhaľovania príznakov šikanovania či iných negatívnych prejavov. Takmer 40 % škôl systematický celoplošný monitoring nerealizovalo. Pedagógovia týchto subjektov nezbierali informácie o možnom výskyte nežiaducich prejavov v správaní žiakov. V ostatných školách sporadicky alebo pravidelne sledovali zmeny v správaní žiakov, sledovali výskyt šikanovania, užívanie alkoholických nápojov, drog. Niekde vykonali sociometrické merania, scríniny zamerané na vzťahy v kolektívoch, na podporu kvality života, na prosociálnu orientáciu jednotlivca. Výsledky prevažne preukázateľne vyhodnocovali a využívali pri následnom plánovaní preventívnych aktivít s cieľom posilniť zistené pozitívne skutočnosti alebo odstrániť negatívne. Triedni učitelia v prípade negatívnych zistení kontaktovali odborných zamestnancov poradenských zariadení, ktorí následne realizovali preventívne programy pre vybrané triedne kolektívy. Účinnou formou prevencie bola v 1 ZŠ¹ činnosť rovesníckej skupiny, ktorá sa podieľala na príprave mimoškolských aktivít aj preventívnych programov. Viaceré subjekty mali dobré skúsenosti aj so zriadením schránky dôvery. Riaditelia škôl vyjadrili v rozhovoroch presvedčenie, že realizovali účinnú prevenciu negatívnych javov v správaní žiakov a tým eliminovali výskyt šikanovania. Výpovede žiakov v dotazníku nie vždy tieto vyjadrenia potvrdili, niektoré dokonca poukázali na viacero závažných skutočností. **Šikanovanie bolo vo väčšine kontrolovaných škôl prítomné.** Na položku v anonymnom dotazníku – *Rieši školský poriadok problematiku násilia a šikanovania?* odpovedala takmer polovica žiakov negatívne (33 % nevedelo túto skutočnosť jednoznačne potvrdiť a 13 % bolo presvedčených, že šikanovanie školský poriadok nerieši). Žiaci druhého stupňa nepoznali dôkladne obsah školského poriadku. **Obet'ou šikanovania bolo viackrát 19 % žiakov,** ostatní uviedli, že šikanovaní neboli. **Svedkom šikanovania bolo jedenkrát alebo viackrát 39 % opýtaných.** Agresori šikanovali svoje obete najčastejšie počas prestávky v triede, na chodbe či na toalete, ale často aj mimo priestorov školy a to aj napriek zabezpečenému pedagogickému dozoru či nainštalovaných videokamier na chodbách škôl (tabuľka č. 5).

Tabuľka č. 5 Miesto šikanovania

Miesto šikanovania	Počet respondentov	%
počas prestávky v triede, na chodbe, na toalete	765	26
mimo školy	489	17
po vyučovaní v šatni, na chodbe	189	6
pred vyučovaním	143	5
v priebehu vyučovania	122	4

Za najčastejšie sa vyskytujúci prejav šikanovania označili žiaci *ponížovanie, urážanie, vysmievanie sa, zastráňovanie, nadávky* (tabuľka č. 6). V priestoroch škôl sa žiaci stretávali aj s telesným napadnutím, bitkou, kopaním, týraním, s vandalizmom, ničením osobných vecí, ale aj s vyhrážaním sa prostredníctvom internetu, mobilu.

¹ ZŠ, Slatinské Lazy č. 112

Tabuľka č. 6 Spôsoby šikanovania

Spôsoby šikanovania	Počet respondentov	%
ponížovanie, urážanie, vysmievanie sa, zastrašovanie, nadávky	868	29
telesné napadnutie, bitku, kopanie, týranie	387	13
Iný spôsob	179	6
poškodzovanie a ničenie vecí	140	5
vyhrážanie cez internet, mobil	110	4

So šikanovaním by sa obeť najčastejšie zverili rodičom, triednemu učiteľovi alebo spolužiakovi (tabuľka č. 7). Opätovne, tak ako v predchádzajúce roky, prejavili žiaci málo dôvery riaditeľovi školy (2 %). **Potrebu zdôveriť sa niekomu prostredníctvom linky dôvery nepociťovali.**

Tabuľka č. 7 Osoba, ktorej sa žiak zdôveril

Osoba, ktorej sa žiak zdôveril	Počet respondentov	%
rodič	618	21
triedny učiteľ	460	15
spolužiak/spolužiačka	344	12
priateľ/priateľka	257	9
nik	253	9
súrodeneц	142	5
iná osobe	171	4
riaditeľ školy	73	2

Záver

V prevažnej väčšine škôl sa pedagogickí zamestnanci zaoberali problematikou bezpečnosti školského prostredia a v školských poriadkoch podrobnejšie vymedzili konkrétne podmienky zaistenia ochrany žiakov i spôsoby eliminovania výskytu nežiaducich javov. **V 17 % škôl vypracované školské poriadky neposkytovali záruku bezpečnosti prostredia a prevencie pred nežiaducimi javmi,** neboli v nich dostatočne rozpracované práva a povinnosti všetkých osôb zúčastnených na vzdelávaní či podmienky na zaistenie ochrany žiakov pred šikanovaním, diskrimináciou a násilím. Na tvorbe interných školských predpisov členovia ustanovených ŽŠR alebo žiaci škôl zväčša nemali možnosť participovať. Len v niektorých plnoorganizovaných školách, v ktorých konštituovanie žiackych samosprávnych orgánov cieľavedome podporovali, boli čiastočne ich návrhy a pripomienky zakomponované do školských poriadkov. **Kooperácia členov ŽŠR s vedúcimi pedagogickými zamestnancami pri tvorbe či revízií školských poriadkov sa javila málo efektívna, žiaci neboli do rozhodovacích činností aktívne zapájaní.** Pedagogickí zamestnanci nevedli žiakov škôl k organizovaniu aktivít, neformálnych stretnutí, okrúhlych stolov, diskusií, na ktorých by prezentovali a podporovali potreby a záujmy žiakov a zároveň v nich vzbudzovali záujem o aktuálne témy (demokracia, občianstvo, ľudské práva, šikanovanie, chudoba, diskriminácia...) či realizovanie dobrovoľníckych aktivít. Ustanovení koordinátori prevencie v spolupráci s pedagogickými zamestnancami plnili v školách úlohy vyplývajúce z národných programov, súvisiace s preventívnymi aktivitami, s poradenskou a konzultačnou činnosťou. **V oblasti ochrany žiakov pred sociálno-patologickými javmi vo väčšine škôl však nerealizovali systematické celoplošné monitorovanie zmien v správaní žiakov a monitoring zameraný na odhaľovanie príznakov šikanovania či iných negatívnych prejavov žiakov.** Prevažne neuplatňovali alternatívne formy prevencie. **K nepriaznivým poznatkom súvisiacim s činnosťou koordinátorov prevencie prináleží aj skutočnosť, že napriek vykonávaniu činnosti ich viac ako polovica členov ŽŠR vôbec nepoznala, alebo s nimi nespolupracovala.** Zistenia školskej inšpekcie vo viacerých školách nepotvrdili vyjadrenia riaditeľov škôl, že

realizovaním účinnej prevencie negatívnych javov v správaní žiakov eliminovali v škole výskyt šikanovania. **Z dotazníkov zadaných žiakom vyplynulo, že sa šikana v školách v rôznych podobách vyskytovala. Viac ako tretina žiakov bola jeden alebo viackrát svedkom šikanovania a takmer pätina žiakov bola obeťou šikanovania.** V priestoroch škôl ich agresor ponižoval, urážal, zastrášoval, niektorí boli aj telesne napadnutí. Viacerí žiaci sa streli v školskom prostredí s vandalizmom ale aj s vyhrázaním sa prostredníctvom internetu, mobilu. Negatívnym sa v tejto oblasti javí zistenie, že pedagogickí zamestnanci škôl nezapájali do riešenia výchovných problémov kolektívy tried a nezainteresovali do ich riešenia členov žiackych školských rád. **Stretnutí, na ktorých pedagógovia riešili výchovné problémy spolužiakov, sa nezúčastňovalo 56 % členov ŽŠR a 31 % nemalo vedomosť o tom, že by sa niekto z nich zasadnutí výchovnej komisie zúčastnil.** Výchovné problémy žiakov riešili v školách prevažne realizovaním rozhovorov so zákonnými zástupcami, v závažnejších prípadoch spolupracovali s políciou alebo s kurátorom. V súvislosti s riešením záškoláctva, zasielali školy obci i príslušnému orgánu štátnej správy oznámenia o neplnení PŠD. Späťne, o spôsobe či výslednom riešení boli písomne alebo len ústnou formou informovaní len v tretine prípadov. **Obce prevažne nevyužívali všetky možnosti, ktorými by motivovali zákonných zástupcov k zaisteniu pravidelnej dochádzky svojich detí do školy.**

Z odpovedí pedagogických zamestnancov v dotazníku vyplynulo, že **v každej piatej z kontrolovaných škôl bol vzájomný vzťah medzi pedagógmi poznamenaný napätím, nedôverou a neprispieval k vytváraniu pozitívnej klímy v pedagogických zboroch.** Formovanie vzájomných vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi hodnotili aj oslovení žiaci kriticky. Polovica z nich vnímala vytváranie možností vyjadrovať názor, diskutovať, vyjadrovať sa k činnosti školy za dostatočné. Druhá, pomerne početná skupina, pociťovala v edukácii negatívne najmä deficit vytvorených možností slobodne, bez zábran diskutovať o svojich názoroch a tiež absenciu príležitosti podávať podnety a podieľať sa na rozhodnutiach, ktoré prispievajú k zlepšeniu práce školy. Každý štvrtý z oslovených žiakov vyjadril svoj nesúhlas aj s tým, ako niektorí učitelia zosmiešňovali, ponižovali ich spolužiakov. Pomerne početná skupina sa k jednotlivým položkám v dotazníku nevyjadrila, čím dala najavo svoj nezáujem sledované javy posúdiť. Z vyhodnotenia dotazníka vyplynulo, že učitelia na vyučovacích hodinách len zriedka poskytovali žiakom priestor na rozvíjanie ich sociálnych a občianskych zručností. Málo vzájomne komunikovali, nevedli žiakov k spontánnemu rozprávaniu o svojich názoroch, nepodporovali rozvíjanie ich nezaujatého kritického myslenia. **Vzájomný vzťah medzi učiteľmi a žiakmi neposkytoval žiakom v 82 % kontrolovaných školách pocit istoty a psychického bezpečia.** Väčšina respondentov pozitívne hodnotila edukačnú činnosť učiteľov, uplatňovanie efektívnych stratégií učenia (viedli žiakov k samostatnosti, pomáhali im prekonávať neúspechy, vyučovanie i práca na projektoch bola zaujímavá). Ďalšia menšia skupina nevedela alebo nechcela posúdiť či škola, ktorú navštevovali, plnila ich očakávania, nezúčastňovali sa na práci na projektoch, vyučovanie sa im zdalo byť nudné, nezaujímavé. Výrazná časť žiakov dala svojim negatívnym postojom najavo, že s učiteľmi málo rozprávajú o svojich potrebách, problémoch, záujmoch. Učitelia uplatňovali vo vyučovaní prevažne také vzdelávacie stratégie, ktoré boli zamerané len na odovzdávanie hotových poznatkov, menej na rozvíjanie osobnostných stránok žiakov. **Vo viac ako v polovici subjektov kládli pedagógovia výrazne väčší dôraz na kognitívnu oblasť vyučovania. Často absentoval osobný, úprimný záujem učiteľov o hlbšie poznanie žiakov o ich vnútorný život, ich záujmy, potreby, neboli nápomocní pri hľadaní efektívneho spôsobu učenia sa každého žiaka.**

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- zabezpečiť dôslednú revíziu školských poriadkov, prerokovať dokument v pedagogických radách i radách škôl

- zaangažovať do revízie školského poriadku všetky skupiny zainteresované do procesu edukácie, spolupracovať s nimi pri odhaľovaní a eliminovaní rôznych negatívnych javov v škole
- využívať účinné alternatívne spôsoby oboznamovania žiakov s obsahom školského poriadku, viesť žiakov k porozumeniu jeho obsahu, k rešpektovaniu nastavených pravidiel
- podporovať vytváranie otvorenej klímy v triednych kolektívoch, poskytovať žiakom priestor na slobodné vyjadrovanie, príležitosť otvorene kriticky diskutovať
- poskytovať žiakom priestor na otvorenú komunikáciu o problémoch násilia a šikanovania medzi žiakmi
- cieľavedomejšie sa zaujímať o spôsoby trávenia voľného času žiakov, spoznávať ich záľuby v záujme formovania vývinu ich osobnosti
- uplatňovať vo výchove a vzdelávaní pozitívnu motiváciu, využívať rôzne formy povzbudzovania žiakov k zlepšovaniu výkonu
- zviditeľňovať činnosť koordinátora prevencie realizovaním prít'azlivých aktivít zameraných na prevenciu sociálno-patologických javov v správaní žiakov
- monitorovať pravidelne správanie žiakov, odhaľovať zdroje sociálno-patologických javov a uplatňovať účinné prostriedky na oslabenie ich vplyvu
- zavádzať program rovesníckej mediácie
- viesť žiakov k účasti pri kreovaní žiackej školskej rady, podporovať participáciu žiakov na tvorbe školského poriadku a pri riešení výchovných problémov spolužiakov
- zapájať učiteľov do vzdelávania zameraného na prevenciu pred sociálno-patologickými javmi

Metodicko-pedagogickému centru

- naďalej pokračovať vo vzdelávaní pedagogických zamestnancov orientovanom na rozvíjanie pedagogických spôsobilostí učiteľov aj v oblasti výchovy k ľudským právam